

Tabu smrti

Ne bojimo se smrti, temveč misli na smrt.

Seneka

Preplavljajo nas podobe živahnih starčkov in stark v najrazličnejših simbolnih postavitvah, na primer pred prenosnim računalnikom, optani s palicami za golf, v dresu za fitnes, z mobilnim telefonom, na jeklenem konjičku ali tehno zabavi. Vsi so neverjetno *fit* in *kul*, ter simpatični in pristni kot kakšni vrtni palčki. Podobe starejšega človeka na vozičku ali z oporno palico, ki bi ves zguban, slaboviden in naglušen enostavno užival v spokojnosti zasluženega miru in pri tem deloval dostojanstveno, verjetno ne boste videli tako zlahka. Staranje in umiranje sta dobesedno izgnana iz javnega življenja. Tabu umiranja in pešanja fizične moči stopnjuje zapoved ohranjanja večne mladosti in eksorcizma vseh elementov, ki bi lahko načeli estetsko ali zdravstveno stanje našega mesenega templja. Čeprav je smrti v tem kultu uspelo ohraniti nekaj vzvišene distance, saj se jo zaenkrat še vedno razume kot neizbežno, pa se umiranju slabo piše. Staranje ni naravno! Staranje in umiranje sta posledici zanemarjenosti in prenizke verske gorečnosti! Staranje je bolezen! Umrli bomo, to že, ampak umreti bo treba lep in zdrav! Verjetno nam kaj drugega niti ne bo preostalo. Vse bolj izginjajo že pridobljene socialne pravice, mlajše generacije vstopajo v svet prekernega dela, kjer njihove pogodbe, če jih sploh imajo, ne vključujejo zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja. Sporočilo je jasno: dokler delaš, dokler si mlad, lep in gorečen, obstajaš, ko tega več ne zmoreš, je najbolje, da umreš, ker staranje si lahko privoščijo samo bogati.

Čeprav tudi posmrtno ceremonije niso ravno poceni, zaenkrat smrt ostaja enaka za vse. Precej drugače pa je s privilegijem bogatih in močnih, da vzamejo življenja drugih. Pomislimo na ti. zakonite umore, ki jih v obliki vojn in smrtnih kazni zagrešijo države, njihove vojske, specialne enote, tajne službe, paravojaške formacije in korporacijske oziroma zasebne vojske. K temu je treba prišteti smrti zaradi izstradanja, ozdravljivih bolezni ali pomanjkanja osnovne infrastrukture, ki so rezultat zavestne politike profitno naravnane globalne ekonomije in za katere v večini primerov nihče ne odgovarja. Še več, sejanje smrti je prav dobičkonosno podjetje. Ko se enkrat prodaja v realnem svetu – prvi dan napada na Irak je borza v New Yorku zaključila enega najprofitnejših dni v zgodovini svojega delovanja – se v obliki medijskega spektakla preproda še nešteto krat. Za povrh pa smrt v

takšni ali drugačni obliki, v filmih, videoigricah, proslavah, obletnicah, sprevedih, spominkih itd., polni blagajne industrije zabave in poganja rast ti. žalne industrije, ki se je razbohotila s smrtjo princese in papeža ljudskih src.

Kako bi bilo torej mogoče zagovarjati tezo, da tudi ta vseprisotna, od spredaj in zadaj spolirana, v vsem razumljivo in vrhunsko estetiko zapakirana smrt, predstavlja enega največjih tabujev naše družbe? Kako sploh razumeti smrt? Za enega je smrt konec, za drugega začetek, za tretjega med koncem in začetkom ni razlike, ampak je celotno bivanje splet življenja in smrti. Pri starih Egipčanih, kakor tudi pri nekaterih animističnih ljudstvih, pitagorejcih in budističnem konceptu samsare, se smrt razlaga kot metempsihoza oziroma prenos duše v druge, še živeče ali novorojene telesne oblike. Platon je trdil, da je smrt zgolj delitev duše od telesa, Plotin pa ga je nadgradil s prepričanjem, da je prav smrt najvišje dobro, ker lahko duša z njeno pomočjo doseže stanje absolutne kreposti. V grško-judovski tradiciji se smrt enači z nekoliko abstraktnejšim breztelesnim cesarstvom senc [Hadom oziroma Šeolom], grobom, ki predstavlja mesto življenja umrlega. Grška misel je prinesla tudi že povsem materialistične teze o smrti, saj je na primer Epikur trdil, da smo lahko do nje povsem ravnodušni, »ker dokler obstajamo mi, ni smrti, a ko pride smrt, nas več ni«. Krščanski koncept vstajenja ponuja posmrtno blaženost, ki je nagrada za tuzemsko trpljenje in pokoro, smrt pa predstavlja šele začetek pravega, večnega, nesmrtnega življenja. Vendar tudi v tej tradiciji ni bilo povsem enotne interpretacije pomena smrti, saj je na primer zgodnje krščanstvo [Tertulijan, Avguštin] smrt dojemalo kot kazen za izvirni greh, pozneje pa sta Tomaž Akvinski in Duns Scotus razvijala danes bolj uveljavljeno tezo o smrti kot povratku materije v njene sestavne delce in vrnitvi duše v večno življenje.

Nesmrtnost kot nadaljevanje življenja v smislu duhovne in predvsem idejne kontinuitete so zagovarjali številni umetniki in filozofi. Fichte je na primer trdil, da sta smrt in življenje sorazmerna, da je »smrt negativna stran življenja«, za Schopenhauerja pa sta smrt in rojstvo zgolj »vibraciji« iste ideje. Razvoj materializma, še posebej francoskega in kasneje nemškega, prinese ostro kritiko religije in analizira njene družbene implikacije. Za Feurebacha je religija oziroma ideja posmrtnega življenja alienacija človekove moči, Engels pa v skladu z dialektičnim razumevanjem biti življenja trdi, da je »smrt bistveni del življenja, a živeti pomeni umreti«. Profet evropskega nihilizma Friedrich Nietzsche razglasi smrt Boga in doda, da je sam akt umiranja najbanalnejša stvar na svetu, smrt sama pa je s »posredovanjem čudotvornih apotekarskih duš postala grenka kapljica strupa«. Za nameček svetuje prihod »profetov hitre smrti«, saj bi bilo glede na to, da številnim življenje ne uspeva, dobro vsaj to, da jim uspe umreti. Mnogoterost in kontradiktornost tez o smrti sta seveda razumljivi. Onstran smrti ni komunikacije, refleksije in analize, torej vsega, kar tvori izkušnjo – družbeno pogojeno interpretacijo nekega dogodka ali niza dogodkov. Smrt kot taka je tipična kantovska antinomija, protislovje, v katerega se nujno zaplete čisti um, če skuša neizkustveno soditi o absolutnem, o celoti sveta. Je povsem intimna, v celoti singularna, nedeljiva in neprevedljiva. Lahko bi rekli, da je smrt edini življenjski fenomen, ki je povsem izvzet iz družbenega okolja. Seveda smo v vsakdanjem življenju nenehno soočeni s smrtjo. Vendar to ni smrt *per se*, to je smrt drugega, strah pred smrtjo, zgroženost nad smrtjo, želja po premagovanju smrti, torej *misel na smrt*. Ta pa je seveda vse prej kot nedeljiva, neprevedljiva ali individualizirana. Je globoko prežeta z družbenim, zgodovinskim, statusnim, filozofskim in/ali religioznim kontekstom našega individualnega bivanja. Tako lahko pojasnimo, zakaj se kljub vseprisotnosti smrti in njenega nenehnega ritualiziranja, eksploatacije in komercializacije, še vedno [ali pa vedno bolj] ohranja tabu smrti. Ta se seveda ne nanaša na ta enkratni in absolutni dogodek v življenju vsega obstoječega, ampak na njegovo kontekstualizacijo. Gre, skratka, za tabu *mišljenja* o smrti. To se namreč nikoli ne dotika zgolj posameznika, ampak izprašuje vsa družbeno utrjena verovanja in konvencije.

Spomnimo se obdobja velikega Kopernikovega preobrata dogme o Zemlji kot središču vesolja in začetka pohoda renesanse nad srednjeveško koncepcijo sveta kot vidne manifestacije krščanskega boga. Ta prelom z nekritičnim sprejemanjem zakoreninjenih dogem lahko ponazorimo tudi z znamenitim vprašanjem danskega princa Hamleta o smiselnosti bivanja na zemlji, ki je zanj pravzaprav pekel, prežet z hudodelstvi in nepravilnostjo, kjer je najteže biti ravno človek. Lahko si je predstavljati učinek tega navidezno nedolžnega montaignovskega dvoma (»filozofirati pomeni dvomiti«) na varuhe in garante takratnega družbenega reda. *Biti ali ne biti* ni zgolj preprosta filozofija individualne in intimne odločitve. Je zmeraj dvom o vsem obstoječem in hkrati njegova kritika. Če pekel ni nekaj, kar je onstran imanentne in neposredne izkušnje ter nekaj, čemur se lahko izognemo zgolj s popolno poslušnostjo in lojalnostjo oblasti, če je pekel ravno ta nepravilni red, ki ga te oblasti varujejo in izvajajo, sta edini možnosti filozofa, torej človeka, ki dvomi, smrt ali upor proti tej oblasti. In ravno ta misel, ki omogoča dvom in morebitni akt emancipacije, je hkrati vzrok našega oklevanja. Zato strah pred smrtjo ne obstaja. Obstaja zgolj strah pred mislijo, ki zahteva odločitev o delovanju, odločitev narediti nekaj drugačnega, novega, neustaljenega. Albert Camus, v Alžiriji rojen francoski eksistencialist in nobelovec, za katerega je »vprašanje smrti edino pravo filozofsko vprašanje«, ob tem vseeno ne pušča nobenega dvoma: v moralno in etično bankrotiranem svetu, v popolni absurdnosti človeške eksistence, nasprotja smrti ne predstavlja golo življenje, temveč kreativni upor, ker »ustvarjati pomeni dvakrat živeti«.